

Med sikkerhed, måske! Om forskningsprojektet *Ambiguity and Precision in the Qur'ān*

Af professor, (mso), ph.d. Thomas Hoffmann



I såvel den offentlige som den forskningsbaserede debat om Koranen bliver muslimernes hellige bog ofte tilskrevet en ganske paradoksal status. På den ene side uklar og inkongruent. På den anden overtydelig og excessiv i sine kontrasteringer. I forskningsprojektet *Ambiguity and Precision in the Qur'ān* forsøger vi dels at overskride disse æstetiske kvababbelser og i stedet tilgå dem som strategier, der komplementerer hinanden. Mere specifikt er formålet at undersøge sproglige, retoriske og narrative markører for flertydighed (ambiguitet) og præcision i Koranen. Projektet er finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation (FKK) under Det Frie Forskningsråd. I det følgende vil projektets overordnede problemstilling og tilgang først blive præsenteret, efterfulgt af to kortere programatiske rids af henholdsvis projektets postdoc- og ph.d.-projekter.

Koranens ambiguitet og præcision

På den ene side har den vestlige koran-forskning ikke sjældent beskrevet Koranen som en vanskelig og forvirrende tekst, der mangler et klart og gennemskueligt kompositionsprincip, blandt andet fordi bogen ikke udfolder nogen overgribende narrative strukturer, som vi kender dem fra Biblen. Hvor Det Gamle Testamente i bogstaveligste forstand begynder med genesen par excellence, nemlig kosmos' skabelse, og herefter skrider frem i en frelseshistorisk udfoldelse af rum og tid, er Koranen på mange måder en fortløbende *in media res*. Trods Muhammads dogmatiske *sine qua non* for islam er Profetens navn og biografi forbløffende fraværende i Koranen (det optræder kun fire gange) sammenlignet med Jesus' stærke narrative præsens i Det Nye Testamente.

Også stilistisk har Koranen været en slibesten for de vestlige forskeres øjne. Således kan det helt ned på sætningsniveau og grammatik være udfordrende at følge med i tekstens abrupte og inkongruente skift i grammatisk person, dvs. hvem der taler i teksten, og hvem der taler til hvem. Prøv for eksempel at bemærke, hvordan

Guds grammatiske person fluktuerer hen over to superkorte vers, K 70:39-41: “Nej! De ved, hvad Vi [dvs. Gud i 1. person flertal] har skabt dem af./ Nej! Jeg [dvs. Gud i første person ental] sværger ved østens og vestens Herre [dvs. Gud i tredje person ental]!...” Den guddommelige personas stemme er grammatisk labil, men stilistisk flerdimensionel.

På ord-niveau udfordrer Koranen fortløbende sine læsere – og forskere – med udtryk, ord og bogstaver, der er særdeles flertydige, ja ligefrem gådefulde. Faktisk har ingen rigtigt kunne komme til bunds i Koranens mange kapitelindledninger, hvor de såkaldte mystiske bogstaver fremmanes og straks følges op af et ligeså forbløffende udsagn om Koranens klarhed, eksempelvis 15:1: “-L-R. Dette er Skriftens og en tydelig Korans tegn.” Forskningen har i de senere år peget på, at et særtræk ved Koranen er dens selvreferentialitet og metarefleksivitet. Således kommenterer Koranen faktisk selv på sin vekselvirkning mellem disse to dimensioner af sprog og viden, for eksempel i sura 3, vers 7: “Han er den, der har sendt Skriften ned til dig. Heri er der både entydige vers; og de er Skriftens moder – og andre, som er flertydige.” Entydige vers og flertydige vers, præcision og uklarhed, udelukker ikke nødvendigvis hinanden men vekselvirker og komplementerer snarere hinanden.

Endelig er Koranen – og dermed Gud i traditionel islamisk optik – også en tekst, der igen og igen udtrykker mulighed og tvivl; ikke mindst ved brug af ordet ‘måske’. Det vil nok være at gå for vidt at sige, at Gud er i tvivl, men tvivlen bruges ganske givet som en effektiv psyko-retorisk appel. “Måske kommer I til fornuft!”

er således en *cliff-hanger*, som Koranens Gud flere gange afslutter et vers med, når noget ganske fantastisk og utroligt lige er blevet postuleret, fx at Gud kan give de døde liv.

Alle disse sproglige udfordringer har fået mangen en vestlig koranforsker (især af ældre orientalistisk aftapning) til resigneret og forbistret at kalde Koranen for en forvirrende og diffus tekst uden kontekst, en torso, et mislykket mesterværk. Et mindre pejorativt skudsmål udgør imidlertid vores tilgang, hvor vi vælger at benytte begrebet ambiguitet som den mange facetterede linse igennem hvilken vi vil læse og forstå Koranen.

På den anden side har Koranen også fået det skudsmål, at den er en tekst, som opererer i skarpskårne antiteser og kontraster, ofte udtrykt i stærkt generaliserende udsagn; Paradis og Helvede, troende og vantro, det gode og det onde og så videre. Derfor er Koranen også blevet karakteriseret som et forholdsvis rigidt og binært værk, hvis moralsystem er ufravigeligt, sort-hvidt og dualistisk. Og i den forstand en tekst præget af præcision. Med de to karakteristikker, ambiguitet og præcision, kan vi sige, at Koranen er blevet fanget mellem enten at være for meget eller for lidt, enten alt for systematisk og strengt dualistisk med hensyn til etik og ‘os-og-dem’, eller også alt for uklar og rodet. Koranen ses dermed enten som udtryk for kompositorisk forvirring og uformåen eller som overdreven generalisering.

Metodisk og teoretisk navigation

Hvordan skal vi som forskere arbejde videre med denne dybt paradoksale undsigelse af Koranen som værk? Ved at

kombinere metoder og teorier fra moderne koranstudier med en række andre relevante og filologi-beslægtede discipliner som litteraturvidenskab, retorik og lingvistik. For så vidt at Koranen er massivt og kritisk forbundet med det bibelske tekstunivers, er det næppe overraskende at bibelvidenskabernes rige og komplekse forskningstradition indgår som forløbende inspirationskilde – belejligt og pragmatisk suppleret af Afdeling for Bibelsk Eksegeses respektive gammel- og nytestamentlige kompetencer.

Som angivet vil vi altså forsøge at vende den gængse forsknings lettere skizoide janusbillede på hovedet og i stedet identificere og analysere, hvordan disse to former for koranisk sproglighed kunne fungere som velturerede retoriske strategier, herunder også sociale og pragmatisk strategier. Med andre ord: ambiguitet og præcision som to komplementære og adækvate strategier.

Som sagt kan Koranen forekomme umådelig skråsikker og sort-hvid i sin forkyndelse og livssyn, men læser man nærmere efter, vil man ofte finde eksempler på, hvordan teksten næsten umærkeligt underminerer og modificerer sine i udgangspunktet selvsikre og kompromisløse fordringer. For eksempel er der talrige passager, der opridser en konflikt mellem de muslimske troende og deres religiøse modstandere, herunder ikke mindst jøderne og de kristne, som undertiden kaldes for Skriftens Folk (formodentlig underforstået 'Bibels Folk'). Med andre ord: os-og-dem i højeste potens. Ikke desto mindre finder man jævnligt passager, hvor generaliseringerne oplødes, eksempelvis K 3:69: "Nogle af Skriftens Folk ville ønske, at de kunne lede jer

vild. De leder dog kun sig selv vild, uden at de aner det." I stedet for at fremføre et alment "Skriftens Folk ville ønske, at de kunne lede jer vild" specificerer Koranen her, at det faktisk kun drejer sig om "nogle af Skriftens Folk." Det er altså ikke alle jøder og kristne, der har skumle planer, men faktisk kun et mindre udsnit. Hvad er nu meningen med dét?

På den måde formår den koraniske forkyndelse at nedtone den fremmedgørende effekt, som sådanne mistænkeliggørende og dæmoniserende udsagn rummer – og lader dermed en lem stå på klem for potentielle konvertitter fra Skriftens Folk, nemlig dem der ikke ville ønske at lede muslimerne vild. Det er på den ene side en retorik, der er gennemsyret af polemik og os-og-dem-kategoriseringer, men det er også en retorik, der forsøger at appellere og præsentere sig som attraktiv over for Skriftens Folk.

“Gud pålægger ingen mere, end han kan bære” (K 2:286)

Som nævnt er et postdoc-projekt tænkt ind i *Ambiguity and Precision in the Qur’ān*. Den fulde arbejdstitel er “‘Gud pålægger ingen mere, end han kan bære’ (K 2:286): Dispensation og undtagelse i Koranen”, der varetages af Johanne Louise Christiansen, som blev ph.d. på en afhandling om Koranen i 2016. I nærværende underprojekt sættes der fokus på Koranens dispensations- og lempelsesprincipper. Koranen er kendt som en tekst, der indeholder diverse (strenge) påbud og forbud, fx i forhold til rituel afvaskning (K 5:6) og faste (K 2:183-187), men den præsenterer ligeså tit forskellige muligheder for at blive undtaget fra disse regler. I eksempelvis K 4:148 tillades el-

lers uacceptabel opførsel hvis en troende har været udsat for socio-politisk undertrykkelse. Projektets overordnede tese er således, at Koranens dispensationer er en del af en bevidst strategi, som skal italesætte et fleksibelt og tilpasningsdygtig system, der kan inkorporere en bred vifte af tilhængere. Projektet henter teoretisk inspiration fra Roy A. Rappaports systemteoretiske arbejde, hvor 'levende systemer' nødvendigvis må bygge deres identitet både på visse ubevægelige og faste principper, men samtidig udvise en vis fleksibilitet i forhold til et konstant skiftende miljø.

“Ambiguitetens grammatik”

Under den engelske arbejdstitel “The Grammar of Ambiguity” skal den ægyptiske stipendiat Diaa Eldeen Mohamed, der har en kandidatgrad i arabisk og islamiske studier fra Cairo Universitet arbejde med grammatiske og leksikalske markører for ambiguitet i Koranen.

Målet med projektet er at systematisere, klassificere og indeksere disse markører i et art katalog, som kan fungere som en solid basis for videre studier i enten enkelte tvetydige passager i Koranen eller i bestemte kategorier af tekstens ambiguiteter.

Forskning og samfund

Nutidens forskningsprojektansøgninger skal ofte redegøre for mulige sociale engagementer og *impact* potentialer. Med de nuværende samfundsmæssige omstændigheder, under hvilke Koranen alt for ofte bliver læst som en entydig manual (af såvel dens brugere som betragtere), vil dette projekt rette blikket mod tekstens sprækker af betydning, dens glidebaner og retoriske tvivlrådigheder – og se dette som udtryk for en bevidst strategi og ikke som et mislykket forsøg. Som sådan kan projektet også ses som et akademisk engagement i forhold til Koranens liv i en fremtidig europæisk kontekst.